

Kurt Larsson

VÅR HEMBYGD

Mosterskolan i Forsta

**KOLBÄCKS
HEMBYGDSFÖRENING**

Vi har i hembygdsföreningens samlingar ett maskinskrivet dokument, ursprunget troligen handskrivet, med titeln
En mosterskola på 1870-talet och undertecknat:
Ur minnet upptecknat av Lars Matts Anderses pojke.

Lars Matts Anderses pojke var troligen Lars Gustaf Andersson född 1860 i Gränby, Kolbäck.

För att ge berättelsen en bakgrund finns några *noter* och hänvisningar som redovisas på sidan 7. I övrigt återges Lars Matts Anderses pojkes minnesanteckningar oredigerade.

Huvudpersonen i berättelsen är Greta Stina Persdotter. Ulla Sköld har hjälpt oss att forska lite i kyrkböckerna om henne och övriga personerna i berättelsen. Tack för den hjälpen Ulla.

Greta Stina Persdotter född 1811-06-21 på Oxelby ägor.
1835 föds sonen Anders och 1847 föds sonen Eric.
Mellan åren 1823-1880 finns Greta Stina antecknad på:
Oxelby- Gränby- Viby- Bärsta- och Forsta ägor.
Hon står antecknad som piga bl a hos prästen och Jan Jansson i Herrevad och även som tjenstlös piga.
F Skolläraryrinnan Greta Stina Persdotter dog 1879-12-05.

Jag har även fått några upplysningar från Riksarkivet.

Kartan på omslaget från 1907

Kolbäck sommaren 2011
Sammanställt av Kurt Larsson

En mosterskola på 1870-talet

Skolan hölls i Sörgården i Forsta, Kolbäck. *Not 1.* Moster hette Greta Persdotter (ogift). Hon hyrde där. Hon hade till en början tagit betalt ett par år, men sedan betalade församlingen hyran. *Not 2.* Odelberg blundade för svagheten i denna anordning, och så slapp församlingen bygga skolhus. *Not 3.* Hon fick väl cirka 150 kr. pr år i lön av församlingen.

Morgonbönera togo 15-20 minuter och aftonbönera lika lång tid. Den förrättades på knä och barnen läste bönera utantill. Voro de ej uppmärksamma under bönen, så smällde det ögonblickligen (de läste rent innantill ur abc-boken men även ur bibeln). Hon hade en lång käpp, som räckte nästan över hela bordet.

Från 1860-talets mitt till 1874 verkade hon. Hon hade tjänat jungfru och fått ett par barn. Nu voro de döda.

Skicklig med handarbete, syning och vävning hade hon tidigare skaffat sig och barnen uppehälle därigenom och genom att gå bort som hjälp.

Först några ord om skolans lokala förhållande. Den var förlagd i en s.k. brygghuskammaren flygelbyggning till en gammal bondgård. Husets längd var 5 m. bredden var 3,5 och höjden endast 2 m. Genom en liten förstuga på långsidan trädde man in. Till vänster om dörren var en öppen spis, till höger en bänk, på vilken stod ett grönmålat vattenämbar med sin skopa till gemensamt bruk för såväl skolmoster som hennes små elever. På den andra sidan långväggen stod i vartdera hörnet ett dalskåp och mellan dessa en uppbäddad säng. Ty rummet var även skolmosters enskilda bostad.

Ett avlångt bord samt två bänkar, lika långa som bordet, upptogo största delen av den övriga golvytan. Vid den övre bordsändan presiderade moster, en 60-årig kraftfull hurtig och gladlynt gumma. På vänstra bänken sutto 12 -13 flickor och på den högra ungefär lika många gossar. De flesta barnen i en ålder mellan 6-9 år.

Det var en vacker sommarmorgon. Dagsarbetet skulle nu börja, sedan moster mottagit åtskilliga, såsom smakbröd av en, ett halvt tjog ägg av en annan, en flaska mjölk av en tredje o s v. Vanligtvis tar moster före skolans början reda på om några viktiga händelser timat i

barnens hem, t ex om Per Lars ko kalvat, om Nils Anders sugga fått grisar, om potatisen var satt, om linfröet var sått m m. Därefter räknade hon över om alla barnen voro närvarande, och så började dagen med morgonbön psalmboken då alla föllo på knä framför bänkarna, utom den som skulle läsa bönen eller rättare sagt bönerna. Det var morgonbönen ur psalmboken, Fader vår, någon morgonpsalm, Gud som haver, välsignelser samt därjämte ett urval av psalmverser och bibelspråk. Det var verkligen förvånansvärt, hur sådana småttingar ur minnet kunde läsa upp allt detta utan att stappla på ett ord eller en mening.

Sedan tog skolan sin början med innanläsning för de äldre barnen samt stavning och läsning av bokstäverna för nybörjarna. Då fingo vi göra bekantskap med en liten tingest, som nutida skolbarn ej ha något begrepp om - pekpinnen. En sådan måste varje skolbarn medföra till skolan. Den är ej lätt att beskriva utan teckning. Den påminde mest om en upp- och nedvänd barnspade, med förminskad skiva och förlängt utdraget skaft eller snarare med kort vanlig pekpinne i st. f. skaft. Man höll den med handens alla fem fingrar på så sätt att långfingret och ringfingret placerades på ömse sidor om pinnen, pekfingret och lillfingret på plattans motsatta sidor och tummen på plattans fjärde sida. Att hålla den i sådan ställning och med pekpinne följa rad för rad, sida för sida i boken var en verklig plåga, innan den blev tränad. Läsningen pågick med en sjungande ton men avbröts titt och ofta med ett tillrop från skolmoster såsom Var är ni nu, Lisa eller nu ska du Kalle fortsätta. Det var sådana, vars uppmärksamhet hon särskilt ville påkalla.

Någon förklaring över bibelläsningen förekom högst sällan. Iså fall var det något, som kunde tillämpas på praktiska livet. Så t.ex. i förklaringen över liknelsen om ogräset bland vetet, tillade moster, att om det inte vore så gott att komma åt ogräset i vetet, så kan och bör man hålla efter det så mycket styvare i potatislandet.

Vad som tog mesta tiden var stavningen. I de läroböcker, som då användes, förekommo i de första övningarna stavelsesammansättningar, som ej bildade några begripliga ord, som t.ex. pa -par =papar, ba - bur = babur o.s.v. Vad jag undrat över dessa underliga sammansättningar, men det var väl meningen, att vi ej skulle kunna lära dem utantill som allting annat. Undervisningen tillgick så, att först fick en och en i tur

och ordning stava dessa, underliga ord, sedan två och två och till sist alla i korus. Naturligen uppstod härvid ett öronbedövande sorl, då den ene försökte överrösta den andre med sitt p-a säger pa -p-a-r säger par = säger papar eller sitt b-a säger ba, b-u-r säger bur = säger babur o.s.v. *Not 4.*

Det förekom blott en rast på förmiddagen. Den gräsbevuxna gården var nog en trevlig lekplats. Men vad var den mot stenbacken bakom skolan. Den var ändå nr ett. I synnerhet värderades och begagnades flitigt dessa släta sluttande stenhällar och flyttblock. O, vad det gick, att åka kana utför dem. Det var inte heller så stor fara för de onämnbara, då de i allmänhet voro skinnskodda på de för nötning mest utsatta platserna. Där i stenbacken och tillfälliga lekstugor, stall och ladugårdar efter vars och ens särskilda tycke och smak. Men ledighetskvarten gick så fort, och snart stod moster i den överbyggda, porten till gården och ropade sitt: kom in, varvid ett tjugotal barnröster instämde: komma in, komma in.

Vi intogo åter våra platser vid det avlånga bordet och räknelektionen började. De minsta fingo räkna från 1-10 d.v.s. uppsäga siffrorna till 10, De litet mer försigkomna till 20 och de styvaste ända till 100. Men vetandet stannade inte där. Ty då man lärt sig att räkna till 100, fick man börja baklänges och räkna från 100 till 0.

Mången student i sin nyförvärvade vita mössa var nog ej stoltare än den lilla pojke eller tös, som utan att staka sig kunde i svindlande fart rabbla upp 100, 99, 98, 97, o.s.v. ända ned till 0.

När den gamla moraklockan slår sina ljudliga tolv slag, inträder middagsrasten. De barn, som haft förningar komma in till mig efter maten och dricka kaffe tillkännagiver mosters bjudande stämma. Varje barn bjöds då två fulla koppar kaffe, mången gång utan grädde.

Den skoldag, jag nu beskriver, blev icke som de vanliga utan en äventyrs- och bemerkelsedag i den lilla skolans historia. Ty då vi kommo ut till middagsrasten, möttes våra blickar av en häpnadsväckande syn. Våra matförråd, som under den varma årstiden plägade ställas utanför husets yttervägg, lågo huller om buller på gården, korgar, skäppor, krus och mjölkflaskor kastades om varandra, och i allt detta gingo granngårdens unga grisar och rotade med

välbehag. Oj, oj vilka jämmerrop och klagolåt, blandade med skrattsalvor. På något olovligt sätt hade grisarna praktiserat sig in på gården och anställt förödelsen. Du ursäktar mig väl, G. A., att jag påminner dig om hur vi samfällt motade ut de objudna gästerna, du, djärv, hurtig och hjulbent i främsta ledet.

En av grisarna sprang då mellan dina ben, så att du blev sittande baklänges och under en stund roade oss med att vara ryttare på en gris. Sällan har väl en cirkusclown erhållit så högljudda bifallsyttringar som de, vilka då kommo dig till del.

Alltsammans ordnades dock till allmän belåtenhet. Moster tog saken om hand, gick till nämndemans, vars grisar ställt till oredan. *Not 5*. Hon tillsade nämndemansmor att grädda pannkakor, steka fläsk och breda smörgåsar. Nämndemansmor föreslog, att barnen skulle få komma in och äta vid dukat bord, vilket ogillades av moster. Precis som de haft med sig, ska de ha igen sa hon bestämt. Och när allt var färdigt, samlade hon barnen. De fingo i tur och ordning träda fram och uppgiva huru mycket de haft med sig hemifrån. Och detsamma tilldelades nu var och en av dem. För nämndemansmor blev det litet extra besvär, men huvudsaken blev, att alla, kände sig mätta, nöjda och glada. Moster var i sitt allra bästa lynne. Och ej ens hon tyckte, att man kunde sätta sig inne och stava och plugga en sådan dag. Hon hade hört talas om att gymnastik införts i skolorna och beslöt nu att ha sin första lektion i detta ämne. Hon befallde barnen att ställa upp sig på två led och sedan gick det efter mosters kommando: ett tu ett, tu marsch kring gården. Sedan fingo de hoppa kråka kring gården efter mosters eget föredöme, leka sista paret ut och en mängd ringlekar.

Dock innan uppbrottet skedde, hölls den sedvanliga aftonbönen på knä med samma antal böner, psalmer och bibelspråk som varje annan dag. På gamla skolmoster kan med fog tillämpas Runebergs ord om Lotta Svärd

"Och något tålde hon skrattas åt. Men mera hedras ändå"

Ur minnet upptecknat av Lars Matts Andersens pojke.

Not 1. I Forsta fanns på den tiden endast en by, belägen där den södra delen av dagens forstabebyggelse ligger. Kartan här nedan är från 1871 och tillhandahållen av Gunnar Ågren i Forsta.

Not 2. 1842 beslutade Sveriges riksdag om att allmän folkskola skulle införas inom fem år.

1867 Det finns inte någon folkskola i socknen. "Tvenne småskolor finnas, men de äro helt och hållet privata inrättningar. Lärarinnorna avlönas medelst veckolön för barnen."

1871 Det finnas två småskolor i socknen, den ena har en lärare, den andra en oexaminerad lärarinna. "Av de tvenne småskolorna är den ena fullständigt samordnad med folkskolan. Den andra, avlägsnare belägen, icke så."

Not 3. Odelberg var kyrkoherde Carl Gustaf Odelberg född 1811-04-24 i Skultuna död 1874-08-11.

Not 4. Dan Andersson beskriver i Kolarhistorier en snarlik skola.
...alla läste högt samtidigt från morgon till kväll. Sorlet liknade dånet från ett mindre vattenfall.

Not 5. Nämndemannen var Erik Andersson född 1793 i Kolbäck och död 1863 i Kolbäck. Gift 1828 med Anna Andersdotter född 1803 i Kolbäck och död 1865.

**B FÖRENINGSS
BREV**
Avsändare:
Kolbäcks hembygdsförening

Hembygdsföreningens höstprogram 2011

Söndagen den 30 oktober kl. 14:00

Höstmöte i Hembygdslokalen, Stationsgatan 12.

Västmanlands Fornminnesförenings jubileumsbok 150 år presenteras av Ann Österberg.

Boken beskriver samtliga anslutna hembygdsföreningar i länet, dess tillkomst och verksamhet.

Kaffe och lite underhållande dragspelsmusik.

Tisdagar

Öppet hus i hembygdslokalen, Stationsgatan 12.
mellan klockan 13:00 och 17:00

Veckorna 43 och 44

Kulturveckor 2011. Hallstahammars Kultur & Fritid annonserar

**KOLBÄCKS
HEMBYGDSFÖRENING**

Stationsgatan 12, 734 50 Kolbäck

www.kolbacksbygden.se

info@kolbacksbygden.se

Värva medlemmar till föreningen.

Köp föreningens hembygdssouvenir, Amstaringen.